

Τζον Κένεθ Γκαλμπρέιθ, *Η καλή κοινωνία*, εκδ. Νέα Σύνορα - Α.Α. Λιβάνης, Μετ. Λ. Χαραλαμπίδης, Αθήνα 1997, σσ. 230

«Πώς θα έπρεπε να είναι η καλή κοινωνία; Σε ποιο κατά το δυνατό σαφέστερα καθορισμένο στόχο θα πρέπει να σκοπεύουμε»;

Σε τέτοια ερωτήματα, όπως διευκρινίζει ήδη από την αρχή, επιδιώκει να απαντήσει με το τελευταίο του βιβλίο ο Τζον Κένεθ Γκαλμπρέιθ. Μάλιστα, αυτά τα ερωτήματα τα προσεγγίζει με σκοπό «να πούμε τι είναι σωστό», βάζοντας μια διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στο τέλει και το εφικτό: «Εδώ περιγράφεται και προσδιορίζεται η καλή κοινωνία που είναι εφικτή και όχι η τέλεια».

Ο 90χρονος πλέον Γκαλμπρέιθ συγκαταλέγεται στους κορυφαίους σύγχρονους οικονομολόγους. Αρκετά βιβλία του έχουν γίνει σταθμός στην ιστορία των οικονομικών (στη γλώσσα μας κυκλοφορούν κυρίως από τις εκδόσεις Παπαζήση, αλλά και πιο πρόσφατα από τις εκδόσεις Singular και Νέα Σύνορα - Α.Α. Λιβάνη). Έχει διατελέσει εκδότης του περιοδικού *Fortune*, πρόεδρος των ΗΠΑ στην Ινδία, οικονομικός σύμβουλος αρκετών προέδρων των ΗΠΑ (Ρούσβελτ-Κένεντυ), πρόεδρος της Αμερικανικής Ένωσης Οικονομολόγων και της Αμερικανικής Ακαδημίας Γραμμάτων και Τεχνών. Σήμερα είναι επίτιμος καθηγητής οικονομικών στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ.

Το νέο βιβλίο του Γκαλμπρέιθ αποτελεί,

συνεπώς, μια σημαντική κατάθεση: τόσο λόγω των επιστημονικών περαγμάτων που έχει ο συγγραφέας του όσο και λόγω των ερωτημάτων στα οποία επιχειρεί να απαντήσει.

Ένα πρώτο σημαντικό στοιχείο του βιβλίου είναι οι επικριτικές επισημάνσεις για την παρούσα κοινωνική πραγματικότητα, ιδιαίτερα αυτή των ΗΠΑ. Να μερικές: Η έλλειψη χρημάτων παίζει τον πιο καθοριστικό ρόλο για την ανελευθερία του ατόμου. Υπάρχει δημοκρατία, σε μεγάλο βαθμό όμως είναι η δημοκρατία των ευνοημένων. Η φτώχεια ποτέ δεν ήταν πρόβλημα όσο βρισκόταν έξω από τον ορίζοντα των ευνοημένων. Η ισχύς υπηρετεί την απόκτηση εισοδήματος: το εισόδημα παρέχει ισχύ δια της χρηματικής αμοιβής άλλων. Η σύγχρονη οικονομία της αγοράς (κατά την τρέχουσα εγκεκριμένη ορολογία) παρέχει τον πλούτο και την κατανομή του με έναν άνισο κοινωνικά και λειτουργικά ζημιολόγο τρόπο. Στις Ηνωμένες Πολιτείες έχουμε ίσως την πιο βάνουση μορφή κοινωνικών διακρίσεων: μερικοί, όπως εξελίσσονται τα πράγματα, απολαμβάνουν τα πάντα στη ζωή, πολλοί άλλοι όχι.

Ο αναγνώστης περιμένει ίσως, μετά από τέτοια καυστικά σχόλια, κάποιες εξίσου καυστικές παρατηρήσεις για τους θεμέλιους

λίθους της σύγχρονης κεφαλαιοκρατικής κοινωνίας: την οικονομία της αγοράς, τις καπιταλιστικές εταιρίες, τις ολιγαρχικές δομές εξουσίας, τους μηχανισμούς της εκμετάλλευσης, του κέρδους και της ανταγωνιστικότητας. Ο Γκαλμπρέιθ όμως δεν τον αποζημιώνει. Αντίθετα, σε πολλά σημεία του βιβλίου δηλώνει απεριφραστα την υποστήριξή του —έστω κριτική— σ' αυτούς ακριβώς τους θεμέλιους λίθους: «Το σύστημα της αγοράς και οι στόχοι του είναι αποδεκτά από την καλή κοινωνία· γι' αυτό δεν υπάρχει αμφιβολία» (σ. 146). Κι αλλού: «Δεν μπορεί να αμφισβητηθεί το ότι η σύγχρονη οικονομία της αγοράς στις οικονομικά προηγμένες χώρες παράγει καταναλωτικά αγαθά σε επάρκεια και προσφέρει όλες τις απαιτούμενες υπηρεσίες» (σ. 36).

Τούτος ο «διχασμός» (επιμέρους επικρίσεις — συνολική αποδοχή της οικονομίας της αγοράς και της κεφαλαιοκρατικής τάξης πραγμάτων) που διαπνέει την *Καλή Κοινωνία* αποτυπώνεται και σε αρκετές αντιφάσεις που «στιγματίζουν» τις απόψεις του Γκαλμπρέιθ. Για παράδειγμα, η αντιμετώπιση της ανεργίας εναποτίθεται στην αύξηση των αναπτυξιακών ρυθμών, ενώ αλλού αναφέρεται ως χαρακτηριστικό της εποχής μας το γεγονός ότι οι αυξημένοι αναπτυξιακοί δείκτες κάθε άλλο παρά δημιουργούν αύξηση της απασχόλησης. Ή αλλού, η επιτυχία στον τομέα της οικονομίας αναγορεύεται σε κεντρικής σημασίας ζήτημα για τις ειρηνικές σχέσεις, όταν ακριβώς τέτοιες επιτυχίες —των ΗΠΑ και άλλων χωρών— έχουν συνδυαστεί, ειδικά μετά το '89, με τις πολεμικές περιπέτειες στον Κόλπο ή τα Βαλκάνια. Παρακάτω, ενώ σωστά υπογραμμίζεται πως «η καλή κοινωνία δεν μπορεί να αποδεχτεί ότι η παιδεία στη σύγχρονη οικονομία βρίσκεται κατά κύριο λόγο στην υπηρεσία της οικονομίας, έχει ευ-

ρύτερο πολιτικό και κοινωνικό ρόλο», μια μόλις σελίδα πριν γίνεται λόγος για την «καλά προετοιμασμένη και προσαρμοσμένη εργατική δύναμη» που απαιτεί η σύγχρονη οικονομία. Ή τέλος, ενώ υπογραμμίζεται ότι «στην οικονομία της αγοράς η φυσική εστία της ισχύος είναι ο εργοδότης, πιο συχνά η εταιρεία» και ότι «η ισχύς παραμένει ακόμα από την πλευρά αυτών που κατέχουν το κεφάλαιο», σε άλλο σημείο η «φωνή των επιχειρήσεων» θεωρείται τώρα ως «μια φωνή μεταξύ πολλών» —οι άλλες είναι αυτές των διανοουμένων, των δημοσιογράφων, των φοιτητών, των επιστημόνων.

Αυτές τις αντιφάσεις —όπως, άλλωστε, κι αρκετές άλλες που χαρακτηρίζουν τις προτάσεις του για την «καλή κοινωνία»— ο Γκαλμπρέιθ επιχειρεί να τις επιλύσει με μια εξίσου αμφιλεγόμενη τακτική: με την επίκληση της ευφύιας, της ευαισθησίας, της συμπόνιας, της υπευθυνότητας κ.λπ.: Οι διαχειριστές της οικονομίας πρέπει να δείξουν ευαισθησία διατηρώντας τις τιμές σταθερές — μπορεί να επιδιωχθεί ένα πνεύμα υπευθυνότητας στις διαπραγματεύσεις τιμών-εισοδημάτων — χρειάζεται ευφύης δράση που αποτρέπει τον κύκλο των αναγκαστικών απολύσεων — η έμπρακτη έκφραση της συμπόνιας με ευφρείς δραστηριότητες κ.λπ.

Με δεδομένες αυτές τις παρατηρήσεις, θα μπορούσαμε να συμπεριλάβουμε την *Καλή Κοινωνία* σ' ένα νέο κύκλο προβληματισμών που αναπτύσσονται στους κύριους θεωρητικούς εκπροσώπους της αστικής σκέψης. Αναφερόμαστε σ' εκείνους τους προβληματισμούς που δεν αρχούνται στις θριαμβολογίες για την «κατάρρευση του αντίπαλου δέους», το «μονόδρομο της αγοράς», την απουσία άλλης εναλλακτικής διεξόδου (που, ωστόσο, δεν δικαιώνει ούτε εξαγνίζει τους «νικητές» του «ψυχρού πο-

λέμου»), ούτε στα εφήμερα σχήματα του «τέλους των ιδεολογιών, της πολιτικής, της ιστορίας κ.λπ.». Πολύ περισσότερο, δεν αρκούνται σ' έναν «μηρυκασμό» των «νέων ιδεών» του νεοφιλελευθερισμού, σε μια εποχή που αυτές οι ιδέες δείχνουν το πραγματικό τους πρόσωπο, συντρίβοντας τα δικαιώματα των εργαζομένων και αδυνατώντας να συνδεθούν, έστω και στοιχειωδώς, με κάποιες θετικές επαγγελίες, με κάποιες ελπίδες βελτίωσης της κατάστασης των εργαζομένων.

Αυτά τα ρεύματα σκέψης —σαφώς μειοψηφικά στο χώρο της κυρίαρχης ιδεολογίας και πολιτικής— προφανώς δεν συγκροτούν (δεν τον επιδιώκουν άλλωστε) ένα εναλλακτικό προς την κεφαλαιοκρατική τάξη πραγμάτων «παράδειγμα», ένα «παράδειγμα» που έχει ως κριτήριο τις ανάγκες των εργαζομένων. Μοιάζουν περισσότερο με έναν «κείνσιανό νεοφιλελευρισμό», με μια θεωρητική και πολιτική κατασκευή που δη-

λώνει πίστη στην αγορά, την ανταγωνιστικότητα, τη μισθωτή εκμετάλλευση, την κεφαλαιοκρατική ανάπτυξη και δειλά-δειλά επιχειρεί να προσδώσει σ' αυτές στοιχεία κείνσιανής λογικής (κάποιο στοιχειώδες κοινωνικό κράτος, κρατική παρέμβαση στις υποδομές, ενίσχυση ζήτησης, χαλαρότερη στάση απέναντι στα ελλείμματα και τον πληθωρισμό κ.λπ.). Με μια κατασκευή που επιχειρεί να κάνει πιο «ανθρώπινη» τη σημερινή κοινωνικά βάρβαρη και απροκάλυπτα εχθρική προς την εργατική πλειονότητα κεφαλαιοκρατική κοινωνία (χωρίς, για την ώρα, ορατά αποτελέσματα).

Απ' αυτή την άποψη, οι προβληματισμοί του Γκαλμπρέιθ μοιάζουν να έρχονται όχι από το παρελθόν (δηλαδή από την «αρτηριοσκληρωτική επιμονή» ενός κορυφαίου κείνσιανού οικονομολόγου), αλλά από το παρόν και το μέλλον της αστικής σκέψης. •

Βασίλης Μηνακάκης